

VŠEHRD

LIST ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍKŮ.

Vývoj jazykového práva v našich zemích.

Kazimír Č a k r t (Brno).¹⁾

Jazykové právo můžeme definovat jako soubor norem, které upravují vztahy mezi občanem a státem resp. státními orgány pokud se týče jazykové stránky; patří tedy k právu veřejnému. V státech t. zv. národních, kde jsou jen jazykové menšiny, počítá se k právům na ochranu menšin. Z toho je vidět, že jazykové právo existuje jen v státech národnostně a jazykově smíšených. Náзорný příklad toho dává Francie před mírem versaillským a po přivtělení Alsaska. — Právu menšinovému a národnostnímu se pak přikládá velký význam v státní organizaci a proto jsou povšechné zásady těchto práv obsaženy v ústavních listinách národnostně smíšených států.

Národnostní a jazykové právo nemusí ovšem býti identické — to vidíme v Irsku, kde byly vedeny boje o národnostní nebo státoprávní práva, nikoliv jazyková, a na druhé straně v Alsasku bojuje obyvatelstvo, které se samo pokládá za francouzské, za svůj jazyk alsaský, t. j. německý. Souvislost mezi oběma druhy práv je ovšem dána, neboť nejdůležitějším znakem národa je dnes jeho jazyk (to je též důvod jazykové emancipace Irů, Albánců, sionistů a p.); je však vůbec nesnadno vymezit objekt jazykového práva, neboť i pro školství, organizaci úřadů atd. se musí vydat jazykové předpisy.

Naše jazykové právo vzniklo na základě idejí z Velké francouzské revoluce. Je to především idea práv člověka (ta zřetelně vystupuje v čl. 19. rak. zákl. zákona) a dále idea demokracie a nacionalismu v moderním smyslu. Známe sice u nás jazykové a národnostní zákony z dávné doby — Kutnohorský dekret, jazykové předpisy v zemských zřízeních, jazykové zákony josefské i tereziánské. Zde se však nehledělo tak na přesvědčení jednotlivého člověka, nýbrž spíše na účelnou organizaci státu. Dávala se proto přednost jednotě státního obyvatelstva a byl zaujat nepřátelský postoj vůči partikularistickému národnímu přesvědčení jednotlivých národů. Pojetí národa zde bylo více teritoriální, více zde se hledělo na kolektivum nežli na jednotlivce. Kromě toho byla jazyková práva privilegiem šlechty a pominula vzrůstajícím absolutismem. Ostatně pozdější

¹⁾ Předneseno v semináři prof. Weyra.

absolutismus nebyl vysloveně nepřátelský jazyku českému; za Františka I. byla dána četná nařízení a pokyny úřadům o povinnosti krajských hejtmanů a komisařů, advokátů a kriminálních aktuárů ovládat jazyk český.

Proti teritoriálnímu pojetí národnosti zdůrazňuje francouzská revoluce subjektivní přesvědčení jednotlivého člověka. Princip personální zde vystupuje proti principu teritoriálnímu, závažnější je národní cítění stupňované romantismem než objektivní příslušnost k určitému národnímu kolektivu v určité zemi usazenému.

V naší zemi vystupuje v praktické politice národnostní idea v moderní své podobě teprve v r. 1848. Již v známé petici ze dne 11. března zaslané ze shromáždění v Svatováclavských lázních císaři Ferdinandovi do Vídně se žádá rovnoprávnost češtiny s němčinou při úřadování. V odpovědi na tuto petici, v t. zv. prvním kabinetním listě ze dne 23. března, se poukazuje na Obnovené zřízení zemské.²⁾ S tím však Češi spokojeni nebyli, neboť Obnovené zřízení zemské má jen v oddělení, upravujícím soudnictví, přesné jazykové předpisy, které staví na stejný stupeň češtinu a němčinu. Avšak v ostatních částech zemského zřízení takových předpisů není a proto vytlačila praxe i pozdější císařská nařízení úřední češtinu, ač to odporuje duchu tohoto zákoníka. Na to se již dříve z české strany poukazovalo³⁾ a je tedy přirozené, že v druhé petici ze dne 29. března se Češi ani po této stránce nespokojují s prvním kabinetním listem a žádají, aby rovnoprávnost obou jazyků byla stanovena základním zákonem státním. Druhý kabinetní list ze dne 8. dubna, publikovaný v provinciální sbírce zákonu, vyhovuje v tom směru, že slibuje, že úředníci budou muset ovládat oba zemské jazyky a další úpravu ponechává ústavedárnému shromáždění.⁴⁾ Pochybnosti o platnosti tohoto kabinetního listu byly odstraněny plenissimárním rozhodnutím nejv. soudu ze 13. prosince 1898.

Již před rokem 1848 se uvažovalo o postavení českého jazyka⁵⁾ a v Lipsku vyšly dokonce anonymně první jazykové programy, tak v r. 1844 ve spise »Böhmen's Zukunft und Österreich's Politik vom Standpunkte der Vergangenheit und Gegenwart«, v roce 1845 »Zwei Fragen aus Böhmen« a »Slovo věs o vlastenectví, o češtině a národu česko-slovanském s ohledem na spolek německý, zvláště celní«, ale význam politický a práv-

²⁾ »Vyměření českého zřízení zemského čl. C II. o užívání jazyka českého má tam, kdež až potud zouplna v skutek uvedeno nebylo, svůj úplný průchod míti se zvláštním zřetelem na potřebu národu v školních a vladařských místech i úřadech a kdež stává užívání tomu protivné neb předpisův s tím se nesrovnávajících má to zdviženo býti.«

³⁾ Kampelík, »Práva naší řeči a národnosti založená na přísných rozkazech našich spravedlivých pánovníků«, 1845, »Obrana českého jazyka proti utrhačům a odpůrcům«, 1847, podobně i Strobach.

⁴⁾ »... že česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování s řečí německou v úplnou rovnost staví.«

⁵⁾ Lev hr. Thun v Augsburger Allg. Zeitung dne 16. února 1844, Josef Mat. hr. Thun: Der Slavismus in Böhmen 1845.

nický měl teprve jazykový program, vypracovaný prof. T o m k e m a uveřejněný r. 1848 v »Pražských novinách« a »Národních novinách«. Prof. Tomek žádá předně rovnoprávnost obou národů. Vyučování nechť se děje v mateřském jazyku, druhý zemský jazyk je však povinným předmětem. Řeč úřadu při styku se stranami se řídí vůlí stran, při vnitřním úřadování řeč je totožná s řečí obyvatelstva okresu resp. jeho většiny. Styk českých úřadů s ústředními ve Vídni má být český, při vnitřním ústáim úředním jednání může každý úředník voliti jeden ze zemských jazyků, musí však oba ovládat. Podobné návrhy činil i rytíř C h l u m s k ý a na Moravě prof. Alois Š e m b e r a.

Němci naplnění duchem solidaritity v odboji proti absolutismu, uznávali s počátku oprávněnost požadavku po jazykové rovnoprávnosti. Jejich stanovisko se však brzy změnilo; podnět k tomu dala jednak neúčast Čechů při volbách do frankfurtského sněmu, jednak slovanský sjezd v Praze. Hned po druhém kabinetním listu byla vypravena deputace k císaři, aby protestovala proti jazykovým koncesím, povoleným Čechům. K sporům docházelo i ohledně velení v národní gardě. Němci utvořili k dosažení svých cílů »Verein der Deutschen aus Böhmen, Mähren und Schlesien für Aufrechthaltung ihrer Nationalität« a se stejným účelem t. zv. »Konstitutioneller Verein«; na frankfurtském sněmu se pak zdůrazňovala nutnost privilegovaného postavení němčiny. Zde se však už neuplatňovaly ideje osvědčeného josefinismu, nýbrž to už byl ryzí nacionalismus.

Zákonodárství v té době mnoho nepřispělo k vytvoření jazykového práva. Tak ústava z 26. dubna 1848 obsahuje obvyklé sliby o rovnoprávnosti národností, rovněž tak i ústava březnová a nová zemská zřízení, ovšem již ne v tak dalekosáhlé míře. Konkrétních právních forem v tom oboru bylo vytvořeno málo: bývá uváděn již výše jmenovaný kabinetní list; dále je tu cirkulační nařízení vrchního apelačního soudu v Praze, v němž se stanoví jazyková rovnoprávnost ve vnější úřední řeči. Důležitý je patent z 4. března 1849 č. 153. ř. z., který prolašuje tekst říšského zákoníku ve všech řečech rakouských národů za autentický; tento předpis byl později zrušen a jen v zemských zákonících zůstal autentický jak tekst český tak německý. Toto ustanovení bylo z obou stran hojně kritisováno, a proto zná naše právo autentický tekst sbírky zákonů a nařízení jen v řeči jedné, avšak ve dvojím znění. V té době byl také vydán návrh ústavy pro Horní a Dolní Slezsko (ze 30. prosince 1849), zůstal však úplně na papíře.

Za absolutické éry Bachovy byla vydána řada ustanovení, která favorisují němčinu. Tak při zřízení nejvyššího dvoru soudního a kasačního je prohlášena patentem ze dne 7. srpna 1850 č. 325 ř. z. za úřední řeč zpravidla němčina. Podobně i patenty z r. 1852 a r. 1853 ohledně řízení trestního a patent z 27. prosince 1852 č. 260 ř. z., v němž je stanoven německý tekst říšského zákoníku za autentický. Do té éry spadají i výnosy Krausovy (z 3. XI. 1851 č. 1370. z 23. V. 1852 č. 11.815)

pro vrchní zemský soud v Praze, které po prvé zavádí termíny vnější a vnitřní úřední řeč, vedle nichž pak povstalo další třídění na služební jazyk, nejvnitřnější služební řeč a pod.

P o p á d u a b s o l u t i s m u nastává také pro zákonodárství pokud se týče jazykového práva obrat. Čeští poslanci a profesori se zase chápou iniciativy, aby podávali osnovy jazykových zákonů, které by vyhovovaly jejich požadavkům. Ovšem, samy požadavky Čechů nebyly jednotné. Již v r. 1848 se různily názory politických vůdců. P a l a c k ý, který byl přívrženec přirozeně-právní školy, žádal rovnost češtiny s němčinou. R i e g e r, který se zase opíral o historická práva země české, žádal pro země koruny svatováclavské přednost češtiny před němčinou.

Zatím ještě v letech 60. žádali Češi rovnoprávnost obou řečí. Tak podal r. 1861 dne 15. dubna posl. Seidl na zemském sněmu českém návrh jazykového zákona, v němž žádá, aby se vnější úřední řeč řídila jazykem strany, co pak se týče řeči vnitřní, aby byly Čechy rozčleněny na tři pásma, německé, české a smíšené. Národní složení pásma má se posoudit podle toho, jakou řečí se v obci mluví z kazatelny. Je zajímavé, že zde Češi ještě uznávají uzavřená území česká a německá v Čechách, proti čemuž pak tak ostře vystupovali, hájíce rovnoprávnost nebo i prioritu českého jazyka v celých Čechách; naopak tomu ve všech pozdějších programech německých vystupuje požadavek uzavřeného jazykového území německého. Ovšem byl tento požadavek již staršího data, neboť již v r. 1848 vystupoval s ním dr. B e i d t e l pod pseudonymem Albrecht Tebeldi ve spise »Die Slaven im Kaiserthum Österreich« proti prof. Tomkovi; pro tento německý požadavek pak projevil v r. 1848 porozumění prof. Jan J u n g m a n n ve spise »Otázka o užívání jazyka v Rakousku«. — Seidlův návrh byl zamítnut s odůvodněním, že zemský sněm není kompetentní pro takové zákony. Stejný osud stihl podobný návrh W u r m ů v z téhož roku na Moravě. Nejasnost rakouské ústavy, hlavně pokud se týče vymezení kompetence, hrála pak ještě velkou úlohu v jazykových sporech.

Rovnoprávnost obou jazyků byla slavnostně uznána v prosincové ústavě, která jinak zdůrazňuje jednotnost monarchie proti separatistickým snahám, v čl. XIX. základního zákona státního o všeobecných právech státního občana z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. Protože pro neurovnanost politické situace a kompetenční spory mezi zemským sněmem a říšskou radou nebyly vydány jiné jazykové zákony, přikládal se tomuto článku velký význam, ačkoliv se zde jedná čistě o monolog zákonodárce, o programová prohlášení.⁶⁾

⁶⁾ Článek 19. zní: »Všichni kmenové národní ve státě jsou stejně oprávnění a jedenkaždý kmen má nedotknutelné právo na zachování a pěstování své národnosti a svého jazyka. Rovné oprávnění všech v zemi obvyklých jazyků ve škole, úřadě a životě veřejném se státem uznává. V zemích, v kterých více národních kmenů přebývá, buďtež

Zde se nestanoví žádná právní povinnost a proto nemá čl. 19. s hlediska právního — na rozdíl od politického — žádné ceny. Ovšem, u rakouských právníků byl o to velký spor, který byl podněcován také důvody politickými. Tak pokládal říšský soud čl. 19. za pozitivní právní předpis, a podobně i P r a ž á k,⁷⁾ který to dokazoval tím, že nebyl sliben žádný prováděcí zákon. Naproti tomu správní soud pokládal tento článek za pouhý zákonný slib, Verheissungsgesetz. Podobný názor vyslovili i ve své deklaraci r. 1868 čeští poslanci.

Přes to byly vyvozovány z toho článku určité důsledky. Předně bylo zrušeno na školách povinné učení druhému zemskému jazyku. Jinak se však konstruoval ten článek, jako by stanovil jen osobní práva člověka a tvrdilo se, že se nevztahuje na právnické osoby a že se netýká úřadování, pokud strana s ním nepřichází ve styk, tedy vnitřního. To bylo tím snadnější, že byl stilisován opravdu jen jako odstavec v rakouském prohlášení práv člověka.

Čl. 19. mluví dále o jazyku v zemi obvyklém, což podle nařízení ministerstva z 2. dubna 1849 v Čechách byl jazyk český a německý. — Ale i o tom pojmu, který byl zaveden v rakouském právním řádu zákonodárstvím josefským, byly vedeny mnohé diskuse. Německá soudní praxe tvrdila totiž, že »landesübliche Sprache« je řeč obvyklá v soudním okrese té které země. Veliký byl zejména spor o § 13 josefského soudního řádu. Důležité bylo v tom směru usnesení českého senátu v apelacích, které zní: »Každému žalobci je volno svoji žalobu podati v řeči v zemi stejně obvyklé, v německé a české, neboť při písemném projednání poskytuje pomoci žalovanému odpůrci právní přítel, naproti tomu při ústním jednání je věcí soudcovou, aby podal obžalovanému nutné vysvětlení.« — Spory o § 13 josefského soudního řádu nepřestaly ani po vydání nového civilního řádu ze dne 21. srpna 1895 č. 112 ř. z., ačkoliv čl. I. uvozovacího zákona prohlašuje, že platnosti pozbývají všechna ustanovení, v jiných předpisech zákonných obsažená o předmětech, které upraveny jsou c. ř. s.; ustanovení to se však nevztahovalo na cit. § 13, jak vysvětluje ze zprávy stálého výboru sněmovny posl. (str. 2. protokolu stenograf. č. 1132 z r. 1895) a z plenissimárního rozhodnutí nejv. soudu z 13. prosince 1898.

Zajímavá úprava jazykové otázky byla zejména ve f u n d a m e n t á l n í c h č l á n c í c h z 9. října 1871. V přední řadě se v nich opět prohlašuje rovnoprávnost obou jazyků na zemských sněmech a pak vůbec v zákonodárství. Také zde se dělí ještě Čechy na obvody jednojazyčné, české a německé, a smíšené. Obec je smíšená, je-li v ní aspoň $\frac{1}{5}$ jinojazyčného oby-

veřejné ústavy vyučovací tak zařízeny, aby každý z těch kmenů národních bez nucení k naučení se druhému jazyku zemskému obdržel potřebných prostředků ku vzdělání ve svém jazyku.«

⁷⁾ Rakouské právo ústavní, díl IV., Ústava říšská 1898.

vatelstva, okresy pak, mají-li aspoň jednu jinojazyčnou obec. Jinak si obce samy mohou určit jazyk, kterým ovšem bude jazyk většiny obyvatelstva. Styk úřadů by pak ovšem byl buď v jazyce úřadů neb v obou jazycích. Fundamentálky nebyly, jak známo, uzákoněny pro odpor Němců, ačkoliv tehdy mohlo dopadnouti ještě rozdělení obcí pro ně dosti výhodně.

Své požadavky Češi obnovili při vstupu na říšskou radu r. 1879 v prosinci, když v memorandu, podaném císaři a min. předsedovi Taaffe-ovi, žádali rovnoprávnost obou jazyků ve styku se stranami pro Čechy a Moravu; úřady I. instance mají míti úřední řeč většiny obyvatelů okresu, zemské úřady mají býti dvojjazyčné, pro vnitřní řeč rozhoduje instance prvá. Úředník musí znát oba jazyky. Ačkoliv Němci odpověděli hned následujícího roku návrhem Wurmbrandtovým, s požadavkem, aby němčina byla prohlášena za jazyk státní, kterýžto požadavek byl r. 1886 opakován Scharschmidtem, r. 1901 pak Schönererem a Herbstem, přece Češi dosáhli jistého úspěchu vydáním *Stremayrových* jazykových nařízení z 19. dubna 1880 pro Čechy č. 14 z. z. a Moravu č. 17 z. z. Jimi byla definitivně uznána rovnost jazyků ve vnější úřední řeči; tato nařízení byla však prohlašována často za neplatná. Další boj se pak točil kolem t. zv. vnitřní úřední řeči. Němečtí poslanci se při tom dovolávali i zvykového práva, tak ve sněmovních debatách na př. prof. Unger. Rovnoprávnost jazyků se ovšem týkala jen Čech a Moravy, nikoli Slezska. Tam platilo ještě nařízení min. vnitra z 25. září a min. spravedlnosti z 3. listopadu 1851, dle kterých se česká a polská řeč nepovažuje za zemský jazyk. To bylo zrušeno Stremayrovým nařízením, další změny pak nastaly nařízením Pražákovým z 20. X. 1886 č. 452 a později Ruberovým z 3. I. 1899 č. 21650 a 6. IV. 1899 č. 25463; ta však nebyla uveřejněna v říšském zákoníku. Proti německým protinávrhům, které zdůrazňovaly odloučenost německého území, vystoupili na zemském sněmu r. 1898 Herold a Pacák prohlášením o nedílnosti království českého, dále připravovali Pacák a Šolc zavedení vnitřní úřední češtiny. Pacák žádal úplnou rovnoprávnost, neboť úřadování se mělo díti v jazyku většiny obyvatelstva soudního okresu. Šolc chtěl zase více přihlížeti ku jazyku obyvatelstva nebo povaze věci.

Návrhu Šolcova se přidržel *Badeni* r. 1897 ve své jazykové úpravě.⁸⁾ Tato byla však hned následujícího roku změněna nařízeními Gautschovými z 24. II. 1898 č. 16. z. z. pro Čechy a č. 19. z. z. pro Moravu, který zase rozděluje Čechy na 3 pásma, české, německé a smíšené; smíšený byl soudní okres, který měl $\frac{1}{4}$ jinojazyčného obyvatelstva. Všechny tyto koncese byly zrušeny nařízením Claryho z 14. října 1899 č. 29. z. z. pro Čechy a č. 19. z. z. pro Moravu. Pro soudy v Čechách a na Moravě byl

⁸⁾ Jazykové nař. z 25./IV. č. 12 a 13 z. z. pro Čechy a z 22./IV. č. 29. a 30 z. z. pro Moravu.

vydán Kindingerův výnos z 16. X. 1899 č. 298 Pr, který stanovil za služební jazyk nadále němčinu.

Jestliže s německé strany byly zmařeny fundamentálky a úprava B a d e n i h o a G a u t s c h o v a, byly zase se strany české r. 1890 zmařeny punktace. Podkladem jich byl návrh dra J. Škardy z r. 1889 na českém zemském sněmu o jazykové úpravě pro autonomní úřady: obec si sama určí svůj jazyk, podání musí přijmout vždy v druhém zemském jazyce, vyřízení však musí v něm býti jen tehdy, žije-li v obci menšina aspoň 20%ní. P u n k t a c e, zjednané stranou národní, zvanou s t a r o-č e s k o u, se však v mnohém směru lišily od Škardova návrhu; na př. Liberec byl prohlášen za německý, byly zřízeny zemské a okršní kanceláře překladatelské a pod. Původní jazykový program této strany, žádající úplnou jazykovou rovnoprávnost ve vnější úřední řeči ve všech zemích českých a ve vnitřní úřední řeči pro Čechy a Moravu, byl publikován 1. ledna 1861 drem Lad. Riegreem v »Nár. Listech« a zpracován dle memoranda prof. Otta, Zuckera a Pražáka. Punktace však znamenaly úchylku, zejména v tom, že připouštěly rozdělení Čech na známá tři pásma. Napadány však byly pro detaily, tehdy velmi důležité: jazykově rozdělené senáty pro vrchní zemský soud v Praze, zproštění úředníků od povinnosti znát oba zemské jazyky a pod. Proto národní strana s v o b o d o m y s l n á, zvaná mladočeská, která se stavěla za ono memorandum, znemožnila punktace. Přes to se jí později často nepodařilo zameziti jazykové předpisy, které byly již navrženy v punktacích. Tak na př. ačkoliv se vyslovila pro jazykovou jednotu Čech, přece se postavila část její příznivě k jazykovým předpisům Gautschovým. Oficiální program byl prohlášen r. 1902 na základě spisu ryt. Plačka »Náš program na uspořádání jazykových poměrů při státních úřadech v Čechách«: v něm se žádalo, aby vnější i vnitřní úřadování vždy se řídilo podle podání stran; není-li takového, aby se úřadovalo dle jazyka většiny obyvatelstva. Národní strana svobodomyslná ostatně nebyla v té otázce jednotná: odchýlné názory měl dr. Škarda⁹⁾ a dr. Pantůček ve svém návrhu zemského zákona jazykového z 19. III. 1907.

Nejpropracovanější jazykový program měla česká strana lidová, zvaná r e a l i s t i c k á. V programu se nečiní rozdílu mezi státní správou a samosprávou; zabírá dále i menšiny v Dol. Rakousku a ve Vídni. Také zde se žádá dvojjazyčné veřejné úřadování, vnitřní nechť se děje dle jazyka většiny obyvatelstva, styk s ústředními úřady je český. Program již nepřiblíží vůbec k t. zv. historickým právům a jeho důsledkům, stačí mu na př. jednojazyčná kvalifikace úředníků podobně jako v punktacích, prohlašuje Prahu, Brno a Liberec za města smíšená a pod.

Nejradikálnější byla strana s o c i á l n ě - d e m o k r a t i c k á ve svém programu hainfeldském z r. 1899, kde vůbec ne-

⁹⁾ Několik slov o českém jazykovém programu, Nár. Listy. 9./III. 1902.

uznává nějakou státní úřední řeč. Po redakci programu r. 1901, kde hlavní požadavky jsou rovné právo, rovnocennost a rozumná úprava, nastává rozštěpení na centralisty a autonomisty. Vůdce strany, dr. B. Šmeral, prohlašuje se r. 1911 pro princip *personality*.

Ostatní strany se spokojují ve svých programech požadavkem rovnosti češtiny s němčinou (strana pokroková radikální a státoprávní r. 1907, strana agrární 1903, katolická národní 1905, národně-sociální r. 1902, 1908, 1911).

Proti nejednotnosti českých stran stojí program, zvaný *s v a t o d u š n í*, který vypracovaly německé strany r. 1899. Obsah je asi tento: pro věci státní (na př. řeč ústředních úřadů, velení u vojska a pod.) je kompetentní říšská rada, pro věci zemské (tenkrát z velké části také školství) zemský sněm. Němčina budiž prohlášena za všeobecný dorozumívací jazyk, za jazyk nejvyšších úřadů a soudů, dále za jazyk vnitřního úřadování, z něhož jsou dovoleny výjimky pokud se týče italštiny, polštiny a v určitých soudních okresech i češtiny (ne však v Praze). Vnější úřední řeč ať se řídí podle většiny obyvatelstva, v okresech smíšených ať se užívá obou jazyků. Řeč samosprávných úřadů je určena obcemi; mají se však zařídit u nich zvláštní překladatelny. Proti tomu se, mimochodem řečeno, z české strany nejvíce brojilo.

Před válkou se pokusil ještě o jazykovou úpravu r. 1898 hr. Thun, pak ministr Körber návrhem z 8. května 1900; podklad k tomu tvořila práce prof. Ulbricha a prof. Pfersche. V hrubých rysech se postupovalo dle známého vzoru: ve vnější úřední řeči je rovnoprávnost, ve vnitřní se vytvoří tři pásma. Körbrův návrh dal podnět k vyrovnávací konferenci a po dalším návrhu Schauerově z r. 1908 došlo r. 1909 k vyrovnání zemskému: okres a obec si určí svou řeč, uznávají se 25% menšiny. Praha je menšinové město.

Poslední návrh jazykového zákona byl *B i e n e r t h ů v* z r. 1909; v něm se činí sice českým požadavkům velké ústupky, byl však přece českými poslanci zamítnut, hlavně proto, že se omezoval jen na Čechy. Podle Bienerthova návrhu jsou soudní okresy jednojazyčné. Menšinu tvoří aspoň 20% obyvatelů jiné národnosti. V jednojazyčných okresech jsou sice připuštěna podání v druhém zemském jazyku, ale druhá strana si může vyžádati překladu v druhém zemském jazyku od úřadu a do jejího doručení se vůbec nesmělo s jednáním začít. Též podání listiny neb přílohy v druhém jazyku oddalovalo takto jednání. Vyřízení bylo dodáno v jazyce okresu, ale strana měla právo vyžádat si je i v druhém zemském jazyku. Při ústním jednání může každý použít svého jazyka, rovněž při zápisech do veřejných knih. Při úředních vyhláškách je užití obou jazyků. Úřednictvo se jmenuje podle určitého národnostního klíče.

Podobně jako vyrovnání v Čechách byl na Moravě vyjednáno r. 1905 t. zv. *m o r a v s k ý p a k t*. Byla to řada zákonů,

z nichž nejdůležitější byl lex Perek (rozdělení školství) a lex Parma (jazyková nařízení pro úřady samosprávné).

V Dolních Rakousích byly r. 1907 vydány proti českým menšinám zákony Koliskovy-Axmannovy a Urbanovy.

Celkový stav byl před válkou v Rakousku asi tento: Pokud se týče úřední řeči, platila v zásadě rovnoprávnost v zemích českých, vnitřním úředním jazykem ve smyslu Stremayrových nařízení, která platila místo zrušených Badeniových a Gautschových, byla němčina. To byl právní stav. Ve skutečnosti však mnohé české úřady, zejména v Čechách, zavedly vnitřní úřadování české, pokud nešlo o styk s ústředními úřady.

Nejlepší postavení po němčině měla v Předlitavsku polština. Ta byla v Haliči vnějším i vnitřním jazykem úředním, jen velení ve vojsku bylo německé. Jinde ve správní službě byla vnitřní úřední řeč němčina. V Istrii, Dalmacii a již. Tyrolích mohlo se při vnitřním úřadování ve službě soudní užítí italštiny.

(Dokončení.)

Zásada národnostná v talianskej literatúre medzinárodného práva.

Dr. Jaromír B e r á k (Bratislava).

(Dokončení.)

Problémom národného štátu zaoberal sa aj vrstevník a krajan Rossiho Giovanni Romagnosi, profesor verejného práva v Parme a v Miláne. Vo svojej najdôležitejšej knihe »Scienza delle Costituzioni« (vyšla v r. 1835, už po autorovej smrti) odporúča obečnú vojnu ako prostriedok, aby národy dotýchčias rozdrobené mohli ustaviť vlastné svoje štáty národné. — Tak Rossi ako Romagnosi stoja značne pod vlivom teórií kontraktuálnej i prirodzenoprávnej.

Mancini vedel svoju nauku o národnostnom princípe podať s takým strhujúcim a presvedčujúcim nadšením, že našiel v Taliansku veľa nasledovníkov, ktorí jeho teóriu ďalej rozvinuli. Tak vzniká t. zv. talianska škola medzinárodného práva. Ovšem všetci členovia menovanej školy neprijali zásady svojho učiteľa doslovne, ale korigovali ich v mnohom smere.

Súčasníkom Manciniho je gróf Terenzio Mamiani della Rovere. Rozvinul svoje teórie v knihách »Dell' ottima congregazione umana e del principio di nazionalità« (r. 1856) a »Di un nuovo diritto pubblico europeo« (r. 1859). Od Manciniho sa odchyľuje v tom, že nevychádza vo svojich dedukciách od pojmu etnografického národa, ale od štátu.

Mamiani prvý sa pokúša stanoviť dôsledky zásady národnostnej na vlastné normy práva medzinárodného; jeho konklúzie však sa dotýkajú tiež aj práva vnútroštátneho. Dochádza k týmto záverom: